

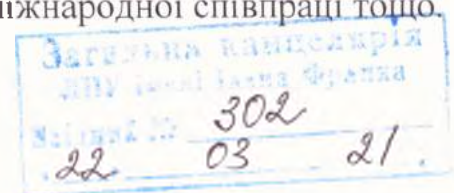
ВІДГУК
офіційного опонента Чорної Вікторії Олександрівни на дисертацію
Бенчак Олесі Федорівни
“Соціологічні виміри кордонів і транскордонних взаємодій”,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата
соціологічних наук за спеціальністю
22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Сучасний етап розвитку української держави нероздільно пов'язаний із глобалізаційними процесами, які, окрім іншого, стають каталізаторами міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

Як історично склалося у країнах європейської співдружності, регіони, які беруть участь у транскордонному співробітництві, отримують низку переваг у соціальній та економічній сферах, одержують можливість залучати іноземний капітал, стимулювати туризм, створення нових робочих місць, загалом – використовувати транскордонне співробітництво як інструмент для вирівнювання територіальних диспропорцій розвитку та вирішувати спільні територіальні проблеми із прикордонними областями сусідніх держав. З іншого боку, в рамках транскордонного співробітництва опрацьовують механізми реагування на такі нові виклики та загрози, як нелегальна міграція, торгівля людьми, контрабанда, перевезення наркотиків і зброї. Все це передбачає й запровадження програм, які відповідають як потребам населення, що проживає на прикордонних територіях, так і національно-державним інтересам.

З огляду на безпосередність межування України із країнами, що входять до складу Європейського Союзу та враховуючи пріоритети зовнішньої політики України, транскордонне співробітництво посідає достатньо важливе місце не лише в системі внутрішніх пріоритетів соціально-економічного розвитку, але й як інструмент реалізації її євроінтеграційних прагнень.

Враховуючи вищезазначене, актуальність дисертаційного дослідження Бенчак О.Ф. виявляється очевидною. Насамперед, вона полягає у осмисленні тенденцій соціального розвитку у аспектах функціонування державних кордонів, процесів транскордонної співпраці та мобільності, міжнародної співпраці тощо.

Проблемна ситуація дослідження, як було заявлено дисертанткою і з чим можна погодитися, полягає у суперечності поміж зростаючими масштабами та інтенсивністю транскордонних взаємодій між Україною і країнами-сусідами, необхідністю вдосконалення соціального управління транскордонними процесами, з одного боку, та браком емпіричних досліджень й теоретичних узагальнень щодо транскордонних взаємодій як чинника соціальної диференціації й інтеграції – з другого. Тому звернення авторки дисертації до теоретико-методологічних і методичних основ соціологічного дискурсу регіональної кордонів та транскордонної взаємодії як актуальної наукової та практичної проблеми заслуговує на схвалення.

Дана дисертація складається зі вступу, трьох розділів (теоретико-методологічний, теоретико-практичний та розділ із результатами авторського емпіричного дослідження), висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження кордонів і транскордонних взаємодій» авторкою запропоновано понятійно-категоріальний апарат з авторським дефініюванням головного рядоутворювального поняття (кордон) та похідних понять (транскордонна взаємодія, транскордонна мобільність, транскордонне співробітництво, прикордоння), здійснено обґрунтування трьох ключових вимірів соціологічного аналізу – інституціонального, соціально-економічного та соціокультурного (п. 1.3.) та розбудову на цій основі концептуальної моделі вивчення кордонів і транскордонних взаємодій, що покладена в основу проведеного емпіричного дослідження.

У другому розділі «Теоретико-практичні аспекти вивчення транскордонної мобільності та співробітництва як основних різновидів транскордонних взаємодій» авторкою систематизовано основні параметри транскордонної мобільності як підґрунтя різних проявів транскордонного співробітництва а також проаналізовано парне поняття іммобільності з наданням його визначення й аргументацією на доцільність його вивчення в умовах сучасної пандемії COVID-19.

У третьому розділі «Досвід і перспектива емпіричних досліджень кордонів і транскордонних взаємодій» представлено з одного боку, результати вторинного аналізу соціологічної та історичко-соціологічної інформації з праць українських та словацьких авторів, проектів як пілотажного, так і систематизованого характеру, виконаних співробітниками Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України (м. Львів) та Інституту транскордонного співробітництва (м. Ужгород), а з іншого – результати моніторингового емпіричного соціологічного дослідження, проведеного в рамках проекту «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини й України» за участі дисертантки (кількісне дослідження) та проведених нею 18-ти напівструктурованих інтерв'ю з українськими та словацькими експертами (якісне дослідження).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертантки, варто вказати на наступні результати, що є концептуальним стрижнем дослідження.

По-перше, сформовано уявлення про специфіку власне соціологічного підходу до вивчення проблематики кордону, відмежовуючи його від історико-картографічного (с.27-29), політологічного й політико-географічного (с.29-30), міжнародних відносин (с.31-34), юридичного (с.36-37) та ін. підходів та здійснено наголос на засадниче значення соціології мобільності Дж. Уррі для вивчення транскордонних процесів (с.56-60).

По-друге, зроблено наголос на системності соціальних процесів, пов'язаних з кордоном, створено відповідний понятійно-категоріальний апарат, в т.ч. операціоналізовано поняття «прикордоння» (с.22), «транскордонний регіон» з ув'язуванням його із прийнятим в європейському дискурсі поняттям «євро регіон» та здійсненням аналізу практики функціонування останніх (с.92-94 й далі), а також узагальнююче поняття «транскордонна система суспільства» із виділенням горизонтального та вертикального зрізів, мікро-, мезо, макро- та інтеррівнів (с.70).

По-третє, запроваджено уявлення про «систему міждержавних просторових явищ» у якості методологічної засади соціологічного дослідження процесів, пов'язаних із кордоном та побудовано відповідну графічну модель-візуалізацію (с.83, рис. 2.1), що, разом із визначенням трьох вищезазначених соціологічних вимірів соціологічного аналізу транскордонних процесів (п. 1.3) в умовах вирішального значення фактору глобалізації, що «стирає кордони» (с.65-67) дало можливість дисертантці сформувати загальну дослідницьку модель.

По-четверте, за результатами емпіричних досліджень дисертантки (розд. 3) виявлено низку особливостей та проблем сучасного транскордонного співробітництва по лінії «прикордонний регіон України – прикордонний регіон країни-члена ЄС» на прикладі українсько-словацьких взаємовідносин. Цінними виглядають як дані, одержані за результатами застосування методу експертних оцінок, зокрема стосовно питання національних меншин та їх самоідентифікації, що доволі небезпечно актуалізувалося в останні роки на прикладі т.зв. «русинського питання» (с.125, 127-129), так і дані, одержані за підсумками масового опитування респондентів українсько-словацького прикордоння, зокрема щодо: інтенсивності транскордонного міграційного руху (с.144, 147-148, 149), думок про важливість транскордонного та міждержавного співробітництва двох сусідніх країн (с.144-147), провідних мотивів транскордонної мобільності (с.148), задоволеності умовами перебування респондента у сусідній країні та здійснення самої процедури перетину кордону (с.149-153).

Цікавими є результати опитування як експертів, так і масового респондента стосовно впливу соціокультурного та етнонаціонального чинника на стан і перспективи українсько-словацьких взаємин, за якими просліджується як певний оптимізм (з боку експертів, що відмітили відсутність взаємних претензій на історичному підґрунті – с.156), так і певна стурбованість з боку масового респондента, де було відмічено доволі значну кількість відповідей, що свідчать про наявність непорозумінь на міжетнічному ґрунті – с.156-158.

Зауваження та побажання щодо змісту дисертації

Водночас, дане дисертаційне дослідження та робота над ним не позбавлені недоліків.

По-перше, дисертантці варто було б звернутися до опрацювання матеріалів міжнародних тематичних науково-практичних конференцій з тематики транскордонного співробітництва, що проводилися в останні роки, зокрема останньої з таких конференцій – «Транскордонне співробітництво країн Центрально-Східної Європи» у м. Одеса у червні 2019 р. (організаторами якої виступили Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України (голова – проф. О. Лісеєнко), Львівське відділення Соціологічної асоціації України (голова – проф. Н. Коваліско), Інститут соціології Університету Марії Кюрі-Скłodовської, м. Люблін (д-р А. Скaтеринчук), Академія Спеціальної Педагогіки імені М. Гжегожевської, м. Варшава (проф., д-р габ., завідувач кафедри соціології культури Р. Радзік), Асоціація соціологів та демографів Республіка Молдова (президент – доктор соціології В. Мокану), а також і узяти участь у їх роботі задля апробації власних розробок.

По-друге, у третьому розділі роботи (п. 3.1) дисертантці бракує чіткості структурування й викладення результатів вторинного аналізу соціологічної інформації, особливо у частині заявленого компаративу українських та зарубіжних авторів, де, напевно, варто було б звернутися і до праць словацьких дослідників; в той же час методологічні засади, викладені на с. 115-122, варто було б розмістити в іншій частині роботи.

По-третє, дисертантці було варто точніше визначити свій особистий внесок у науково-методичне забезпечення проекту «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини й України» 2017 р. (програма, інструментарій дослідження), в межах якого виконувалося анкетне опитування масового респондента, на представлення результатів якого здійснено особливий наголос; заявлена ж роль «менеджер» (с. 114) власне наукового внеску не відображає.

Загальний висновок про відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам.

В той же час відмічені недоліки не впливають суттєвим чином на загальну позитивну оцінку даної дисертації.

Вірогідність наукових результатів та висновків дисертації забезпечена методологічною позицією дисертантки, а також застосуванням комплексу методів науково-соціологічного пошуку, достатньо адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням дослідження, аналізом масиву соціологічної інформації різного характеру, включаючи дані, одержані безпосередньо в рамках проведеного дисертанткою емпіричного дослідження.

Отже, дана дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати і які в своїй сукупності вирішують поставлену перед дослідженням наукову задачу.

Висновки, отримані у даній дисертаційній роботі, та розроблені на їх основі рекомендації мають і практичне значення. Зокрема, вони були використані для розробки / вдосконалення державних та громадських проектів і програм, спрямованих на оптимізацію соціального управління транскордонними процесами; у проведенні соціологічних моніторингів транскордонних взаємодій на західних кордонах України; при створенні аналітичних розробок та практичних рекомендацій органам державного управління та місцевого самоврядування, недержавним громадським організаціям (НГО) щодо ефективної імплементації кращого досвіду транскордонного співробітництва.

Основний зміст дисертаційної роботи повною мірою викладено в опублікованих працях здобувача: результати даного дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися її авторкою на низці міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, відображені у 21 наукових публікаціях (4 у наукових виданнях України, затверджених МОН України як фахові з соціології, та 2 у закордонному спеціалізованому видання із соціології).

Зміст автореферату дисертації повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи.

Загалом, наведені вище аргументи дають підстави вважати, що представлена до захисту дисертаційна робота вирішує заявлене наукове завдання, містить наукову новизну та обґрунтовані наукові результати, а також має прикладні рекомендації, що в сукупності є суттєвим для розвитку соціологічного знання.

Таким чином, дисертаційне дослідження Бенчак Олесі Федорівни на тему «Соціологічні виміри кордонів і транскордонних взаємодій» повною мірою відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами 2015-2016 рр.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Кандидат соціологічних наук, доцент,
вчений секретар
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

Вікторія ЧОРНА

Підпис Чорної В. О. засвідчую

Проректор з наукової роботи
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили,
доктор наук з державного управління,
професор

Володимир БЕГЛИЦЯ